

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

REFLECȚII PRIVIND SOLUȚIILE CODULUI CIVIL ÎN MATERIA REPARĂRII PREJUDICIILOR NEPATRIMONIALE. DREPT COMPARAT



Prof. univ. dr. Săche Neculaescu

Abstract

The repair of moral damages is the subject of a classic civil law controversy, recording opinions expressed in a comprehensive register, from the rejection of the idea of „repairing the irreparable” to hostile reactions when the legal system admits the sanction of moral damages and further to ones of the most pathetic pleas where the legal framework tolerates them.

Nevertheless, the regulation of reparation for these damages provided by the current Civil Code is undoubtedly a sign of progress, which is considered, in our opinion, as being perfectible. The present study aims at examining the solutions provided for non-patrimonial damages by the new legal provisions and at making proposals on both the legal terminology and the solutions for this matter, in harmony with other European codifications and independent of the legal protection of non-patrimonial subjective rights.

Keywords: *moral damages, non-patrimonial rights, moral values, personality*

O temă mereu actuală

Reparabilitatea daunelor morale este una dintre controversele clasice ale oricărui sistem de drept, indiferent dacă o consacră, o respinge sau, de cele mai multe ori, nu-i oferă soluții coerente, lăsând loc unor dispute doctrinare și jurisprudențiale nesfârșite.

Privită în evoluția sa, controversa a înregistrat opinii exprimate într-un registru amplu, de la reacții ostile, motivate pe imposibilitatea de „reparare a ireparabilului”, la pledoarii dintre cele mai convingătoare, acolo unde jurisprudența s-a dovedit a fi reticentă. Progresele în elucidarea ei sunt relative, iar soluțiile legislative rămân mereu discutabile, pentru că discuția privește o zonă

delicată în substanța ei, cea care privește valorile personalității umane, unde sensibilitățile omenesti, prin definiție subiective și nesusceptibile de cuantificare, nu pot fi prinse în standardele obișnuite pe care le presupune normativitatea juridică. Pe de altă parte, dreptul civil al unui nou mileniu, dominat de mișcarea mondială de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, nu poate rămâne indiferent în fața agresiunilor morale tot mai rafinate, într-o societate din ce în ce mai complicată.

Dacă asimilarea prejudiciului moral celui patrimonial antrenează o serie de impedimente, legate de faptul că valorile morale ale persoanei nu pot fi prețuite și nici compensate, un alt remediu pentru situația injustă în care este pusă victima, va trebui totuși identificat.

2. Dreptul aplicabil

Până la apariția actualului Cod civil, repararea daunelor morale s-a făcut prin raportare la art. 998 din Codul civil de la 1864, instanțele reținând că principiul reparării prejudiciului nu distinge între natura acestuia, ceea ce face aplicabilă regula de interpretare *ubi lex non distinguit nec nos distinguere debemus*.

În ideea unificării celor două răspunderi civile (delictuală și contractuală), actualul Cod civil definește cele două răspunderi în cadrul unor dispoziții generale (art. 1349-1350 C. civ.), după modelul Codului civil din Quebec. Spre deosebire însă de reglementarea luată ca model, care, la art. 1457 CCQ dispune că „cel care răspunde de prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa este ținut să repare **orice prejudiciu, corporal, moral sau material**” (s.n.), art. 1349 alin. (2) din Codul nostru civil prevede că „cel care, având discernământ, încalcă această îndatorire (este vorba de îndatorirea de a nu aduce atingere drepturilor sau intereselor legitime ale altora, (imperativ moral exprimat de adagiul *alterum non laedere*) răspunde de **toate prejudiciile**” (s.n.)¹.

Aceeași lacună o regăsim în textul de la art. 1357 alin. (1) C. civ., potrivit căruia „cel care cauzează altuia un prejudiciu printr-o faptă ilicită, săvârșită cu vinovăție, este obligat să îl repare”.

În materia răspunderii contractuale însă, potrivit art. 1531 alin. (3) C. civ. „creditorul are dreptul și la repararea prejudiciului nepatrimonial”. Concomitent, o serie de legi speciale trimit la răspunderea civilă pentru daune morale.

În aceste condiții, o întrebare esențială pentru materia prejudiciilor morale este aceea dacă, în noul context normativ, se va mai putea invoca răspunderea pentru

¹ O posibilă explicație a acestei lacune o constituie faptul că, potrivit celor care au redactat textul, prejudiciul corporal nu ar fi o specie a prejudiciului reparabil, ceea ce, evident, este o eroare regretabilă. Așa se explică, poate, de ce, ori de câte ori este vorba de prejudiciul reparabil, se evită trimiteri la felurile acestuia (a se vedea, în acest sens, amendamentul la art. 1381 alin. (1) C. civ. din Proiectul Noului Cod civil). Pentru detalii, S. Neculaescu, *Izvoarele obligațiilor în Codul civil (art. 1164-1395). Analiză critică și comparativă a noilor texte normative*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, pp. 733-734.

fapta proprie prevăzută de art. 1357 raportat la art. 1349 C. civ. pentru celelale prejudicii morale, diferite de cele cauzate prin încălcarea drepturilor nepatrimoniale.

În tăcerea legii, s-ar putea susține că și sub actuala reglementare operează interpretarea tradițională a art. 998 din vechiul Cod civil, și că, drept urmare, art. 1357 C. civ. trebuie tot astfel aplicat, ca drept comun al răspunderii pentru fapta proprie, urmând să considerăm că cele două texte normative privind prejudiciile morale cauzate de încălcarea drepturilor nepatrimoniale, prejudiciile corporale și cele prin ricoșeu privind *pretium affectionis*, să fie considerate reglementări speciale. Prin urmare, ori de câte ori este vorba de prejudicii cauzate într-un alt mod decât cele pentru care Codul civil prevede soluțiile speciale, ar urma să se aplice dispozițiile de la art. 1357 C. civ.

Ce s-ar opune acestei interpretări a textelor?

Mai întâi, voința explicită a legiuitorului, a cărui tăcere, *in casu*, nu are a fi evaluată în alt sens decât cel literal. În condițiile în care discuția privitoare la distincția dintre cele două feluri de prejudicii este una clasică, nu s-ar putea crede că noul legiuitor ar fi lăsat să opereze, prin inerție, aceeași interpretare și în cazul noului text. Altfel spus, dacă într-adevăr ar fi considerat că prevederile răspunderii delictuale pot fi aplicabile deopotrivă celor două feluri de prejudicii, nimic nu l-ar fi oprit s-o prevadă expres.

Dar, deosebit de apelul la logică în susținerea acestei interpretări, avem în vedere și două argumente de text:

- când în cadrul altor prevederi a fost nevoie să se distingă între cele două feluri de prejudicii, legiuitorul s-a referit la „despăgubirile sau, după caz, reparația patrimonială pentru prejudiciul, *chiar nepatrimonial*” (art. 253 alin. 4), sugerând caracterul excepțional al unei astfel de despăgubiri;

- aceeași distincție este reluată la art. 1391 alin. 1 C. civ. potrivit căruia „în caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, poate fi acordată și o *despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială*”, formulă care, deși oarecum improprie, așa cum o să arătăm în cele ce urmează, vizează despăgubirile pentru prejudiciile corporale.

Noile texte normative n-ar fi trebuit să lase locul unei astfel de întrebări, într-o chestiune esențială pentru răspunderea civilă delictuală, atât de prezentă în doctrina și jurisprudența de pretutindeni. Teoretic, două erau opțiunile legiuitorului român în această problemă: fie să admită principiul reparației prejudiciului, indiferent de natura sa patrimonială sau morală, fie să prevadă că reparația prejudiciilor morale are loc doar în cazurile prevăzute de lege, așa cum dispune, de exemplu, Codul civil italian². Chiar dacă art. 1391 C. civ. este plasat în secțiunea privind „repararea prejudiciului în cazul răspunderii delictuale”, ceea ce înseamnă

² „Art. 2059. Danni non patrimoniali. Il danno non patrimoniale deve essere risarcito solo nei casi determinati dalla legge”

că este vorba de despăgubiri pentru vătămarea integrității corporale sau a sănătății, precum și pentru faptele prevăzute de art. 253 C. civ., era nevoie de o normă expresă care să facă explicită voința legiuitorului roman, aspect asupra căruia vom reveni când vom evalua noile reglementări.

3. Distincții terminologice

Termenii prin care sunt desemnate leziunile morale în doctrina și jurisprudența românească sunt diferiți, de la „*daune morale*”³, la „*prejudicii extrapatrimoniale*”⁴, la „*prejudiciile morale*”⁵ sau „*prejudicii nepecuniare*”, „*imateriale*” etc.

De cele mai multe ori, sintagma „*daunele morale*”, folosită mai ales în jurisprudență⁶, desemnează *despăgubirile civile* pretinse de victimă. Alteori, termenul este folosit pentru a desemna atingerile pentru care se cer despăgubiri, în cadrul „*răspunderii pentru daunele morale*”⁷. Sunt și situații în care, în cadrul aceleași lucrări, termenul este folosit în ambele accepțiuni⁸, pentru a nu mai vorbi de formula total inadecvată de „*prejudicii morale și despăgubiri bănești pentru repararea daunelor morale*”⁹.

În ce privește sintagma „*prejudiciu nepatrimonial*”, deși frecvent folosită de doctrină și jurisprudență, poate fi criticată prin aceea că implică o determinare *per a contrario*, opusă prejudiciului patrimonial. Or, potrivit unei exigențe logice, orice noțiune trebuie definită prin ceea ce este, și nu prin ceea ce nu este, mai ales în cadrul codificării. Apoi, determinarea unor asemenea daune ca fiind „*nepatrimoniale*”, este prea vagă, pentru că nu tot ce este în afara patrimoniului, este și moral.

De aceea credem că noțiunea de „*daune morale*” este preferabilă, având o determinare afirmativă, dar și pentru că este exprimarea de uz care evocă cel mai bine realitatea pe care o desemnează, și anume afectarea valorilor morale care alcătuiesc personalitatea umană.

Etimologic, „*daună*” vine de la latinescul *damnum*, tradus îndeobște ca pierdere, pagubă¹⁰, deci un efect cuantificabil, măsurabil, ceea ce n-ar putea

³A. Ionașcu, *La réparation des dommages moraux en droit roumain*, Revue roumaine des sciences sociales nr. 2/1966, Série juridique, p. 208, I. Dogaru, P. Drăghici, *op. cit.*, p. 243; M. Boeru, *Repararea bănească a daunelor morale în dreptul unor state vest-europene*, în *Dreptul* nr. 8/1996, pp. 23-35.

⁴L. Pop, *Drept civil român. Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 208.

⁵C. Stătescu, C. Bîrsan, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 147.

⁶Pentru o sinteză a practicii judiciare în materie, a se vedea C. Turianu, *Răspunderea civilă delictuală. Răspunderea civilă pentru daunele morale*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, Ed. Wolters Kluwer, București, 2009; D. G. Matei, *Daunele morale. Practică judiciară*, Ed. Hamangiu, București, 2007; Gh. Vintilă, C. Furtună, *Daunele morale. Studiu de doctrină și jurisprudență*, Ed. All Beck, București, 2002.

⁷I. Albu, V. Ursu, *op. cit.*

⁸Gh. Vintilă, C. Furtună, *op. cit.*, p. 84 și respectiv, p. 19.

⁹I. Urs, *Criterii de apreciere a prejudiciilor morale și a despăgubirilor bănești pentru repararea daunelor morale*, *Dreptul* nr. 4/1998, pp. 24-33.

¹⁰Gh. Guțu, *Dicționar latin-român*, Ed. Științifică, București, 1973, p. 156.

caracteriza decât prejudiciul patrimonial. Cum expresia „pagubă morală” ar fi total nepotrivită, s-a considerat a fi preferabilă noțiunea „daună morală”, diferită de cea patrimonială. Pentru a conserva aceeași tradiție etimologică latină, termenul cel mai potrivit care să desemneze afectarea persoanei în valorile sale morale, ar fi „leziunea morală”, care vine de la latinescul *laesio*, care semnifică rănirea, efect care poate fi constatat efectiv, cum este cazul leziunilor corporale, dar și numai resimțit, și deci prezumat, fără a fi supus unei constatări și probațiuni privind existența sa, cum este cazul durerii sau afecțiunii.

Nici doctrina franceză nu este mai consecventă, utilizând termeni precum „*préjudice extra-patrimonial*”¹¹, „*préjudice non économique à caractère extrapatrimonial*”¹², „*préjudice moral*”¹³, „*dommage moral*” *dommage corporel*”¹⁴ etc.

Mai mult, analizându-se condițiile răspunderii civile, prima dintre ele este numită de unii autori, dauna sau prejudiciul”¹⁵, considerându-se că cei doi termeni sunt sinonimi, în timp ce alți autori, care analizează aceleași condiții ale răspunderii civile, se referă exclusiv la daunele reparabile¹⁶.

Pentru că termenii „daună”, „pagubă”, „prejudiciu” sunt folosiți, de cele mai multe ori, cu același înțeles în limbajul juridic comun, doctrina franceză, sensibilă la nuanțe, a înregistrat câteva propuneri de a se marca distincția dintre cei doi termeni atât de uzuali în materia răspunderii civile¹⁷, urmând ca *dauna*, în înțeles de pagubă, să fie considerată „leziunea obiectivă, comună tuturor persoanelor, în timp ce prejudiciul să desemneze consecințele juridice produse, de o manieră concretă, fiecărei persoane în parte, impactul leziunii cu situația personală a victimei”¹⁸. Într-o formula sintetică, „dauna relevă ordinea de fapt, în timp ce prejudiciul relevă situația de drept”¹⁹.

Aceeși preocupare de a distinge între pagubă și prejudiciu o regăsim și în Anteproiectul francez de reformă a dreptului obligațiilor și al prescripției. În expunerea de motive la acest proiect, Geneviève Viney, autoarea textelor propuse,

¹¹ Ph. Tournéau, L. Cadet, *Droit de la responsabilité et des contrats*, Dalloz, Paris, 2000, p. 357.

¹² Y. Lambert-Faivre, *Droit du dommage corporel. Systemes d'indemnisation*, Dalloz, Paris, 2000, p. 210.

¹³ G. Viney, P. Jourdain, *Droit civil. Les conditions de la responsabilité*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1998, p. 131; Ph. Malinvaud, *Droit des obligations*, Litec, 2007, p. 397, Fr. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, *Droit civil. Les obligations*, Dalloz, 1999, p. 643; B. Starck, H. Roland, L. Boyer, *Droit civil. Les obligations. 2. Contrat*, Litec, 1998, p. 577.

¹⁴ Y. Lambert-Faivre, *op. cit.*

¹⁵ Ph. Malinvaud, *Droit des obligations*, 10 éd. Litec, 2007, p. 391.

¹⁶ Fr. Terré, *op. cit.*, pp. 630-644.

¹⁷ V.S Rouxel, *Recherche sur la distinction du dommage et du prejudice*, these, Grenoble, 1994, Y. Lambert-Faivre, *op. cit.*, nr. 84; Ph. Tournéau, L. Cadet, *op. cit.*, nr. 1309, Aubry et Rau, t. VI-2, *Responsabilité délictuelle*, Litec, 1989, nr. 10; L. Cadet, *Les metamorphoses de la responsabilité*, sixièmes journées René Savatier, PUF, 1998, p. 37.

¹⁸ X. Pradel, *Le prejudice dans le droit de la responsabilité*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence 2004, nr. 15.

¹⁹ Y. Lambert-Faivre, *op. cit.*, nr. 86.

ne spune că „în măsura posibilului, Grupul de lucru a încercat să dea sens distincției dintre termenii „*daună*” și „*prejudiciu*”, dauna desemnând atingerea persoanei sau a bunurilor victimei, iar prejudiciul, este leziunea intereselor patrimoniale sau extrapatrimoniale care rezultă”²⁰.

În ce ne privește, am propus această distincție încă din anul 1994, în cadrul lucrării de doctorat dedicate fundamentului răspunderii civile delictuale²¹. Am propus atunci ca dauna să fie văzută ca „orice pierdere economică, fie ea *damnum emergens* sau *lucrum cessans*, fără să intereseze investigarea ei cauzală, pentru a o pune pe seama și deci în sarcina cuiva, în timp ce prejudiciul, ar urma să desemneze „situația creată unui subiect de drept prin lezarea unor valori materiale sau morale”²². În aceeași lucrare am afirmat că, „dacă dauna este un rău, o pagubă, o pierdere provocată de o cauzalitate naturală ori socială, prejudiciul este o *daună injustă* încercată de o persoană în bunurile sale ori în individualitatea sa, nu doar *damnum*, distinctă de *iniuria*, ci amândouă, deopotrivă. În timp ce paguba este neutră, obiectivă, impersonală, fără autor și victimă, prejudiciul capătă deja contururi care îl individualizează, pentru că are un subiect care îl suportă (victima), iar situația astfel creată ei este injustă, este contrară dreptului. Ea reprezintă o lezare în drepturile ori interesele acesteia imputabilă cuiva”²³. Într-o exprimare sintetică, am spus că „prejudiciul urmează a fi considerat expresia juridică a daunei”. Sunt propuneri pe care ni le menținem și în noul context normativ.

4. Este prejudiciul moral o specie a prejudiciului reparabil?

Întreaga doctrină juridică plasează prejudiciul moral în zona prejudiciului reparabil, condiție esențială a răspunderii civile delictuale.

Este îndeobște acceptat că repararea prejudiciului are ca finalitate repunerea victimei în situația anterioară, restabilirea echilibrului afectat ca urmare a unei pierderi, a diminuării patrimoniului victimei. În practică însă, de puține ori are loc repararea în natură a prejudiciului și repunerea victimei *in statu quo ante*, chiar și în cazul prejudiciilor patrimoniale. Un asemenea rezultat ar putea fi îndeplinit doar în situația restituirii unui bun mobil însușit pe nedrept de altul, sau la obligația de a face, impusă făptuitorului de a aduce bunul afectat în situația anterioară. Pe de altă parte, repararea în natură privește patrimoniul victimei, și nu valorile afectate care îl alcătuiesc.

²⁰ Geneviève Viney, *Exposé des motifs, Avant-Projet de réforme du droit des obligations et du droit de la prescription, Rapport à Monsieur Pascal Clément, Garde de Sceaux, Ministre de la Justice*, 22 sept. 2005, pp. 141-170, www.lexinter.net.

²¹ S. Neculaescu, *Răspunderea civilă delictuală. Examen critic al condițiilor și fundamentării răspunderii civile delictuale în dreptul civil român*, Ed. Șansa, București, 1994, p. 49.

²² S. Neculaescu, *Răspunderea civilă delictuală. Examen critic al condițiilor și fundamentării răspunderii civile delictuale în dreptul civil român*, Ed. Șansa, București, 1994, p. 49.

²³ *Ibidem*.

Dacă în privința prejudiciilor patrimoniale se poate aspira, doar teoretic, la reparație, prin înlocuirea, compensarea pierderii suferite, când vorbim de prejudiciile morale, o asemenea operație este *eo ipso* imposibilă, neputând fi de imaginat repararea unor valori morale, precum demnitatea, onoarea, reputația, imaginea, intimitatea, durerea etc. Dacă totuși, în multe cazuri, indemnizarea prejudiciilor morale poate ameliora situația victimei, o astfel de operație nu asigură reparația leziunii morale, ci contribuie doar la consolarea, compensarea sau satisfacția acesteia.

Sunt motive pentru care susținem că prejudiciul moral nu poate fi calificat drept specie a prejudiciului reparabil și că soluția acestuia trebuie să fie diferită de cea a prejudiciului patrimonial. Avem în vedere deosebirea esențială dintre prejudiciile patrimoniale, care pot fi înlocuite, acoperite printr-o valoare de schimb, și cele morale, care nu pot fi exprimate în bani, care nu sunt susceptibile de convertire.

Un argument consistent în favoarea tezei pe care o susținem, este acela că, odată calificat ca drept de creanță, prejudiciul moral va fi supus mecanismelor răspunderii delictuale specifice oricărui izvor de obligații, ceea ce va conduce la convertirea acestuia, dintr-un drept nepatrimonial, într-un simplu element al patrimoniului, făcând inutilă distincția fundamentală între cele două categorii de prejudicii

Soluția juridică a prejudiciilor morale nu poate consta într-o *reparație* prin *despăgubire*, căci prejudiciul moral nu poate fi numit drept „pagubă morală”. În această materie vorbim doar de *remediarea situației in juste a victimei*, constând, fie în indemnizarea acesteia, fie în alte măsuri pe care judecătorul le consideră potrivite pentru cazul dedus judecății. Astfel, prejudiciile morale pot căpăta o individualitate proprie, încetând a fi considerate specii ale prejudiciilor patrimoniale și ar putea beneficia de un tratament distinct în cadrul protecției persoanei, și nu în cadrul patrimoniului acesteia.

Privite din această perspectivă, nu putem decât saluta dispozițiile de la art. 253 C. civ., plasate în Cartea I privitoare la Persoane. Numai că, după noi, soluțiile amenajate de textele normative rezolvă parțial problematica prejudiciilor morale, pentru că, pe de o parte, nu pot fi apte să „repare” leziunile morale, iar, pe de altă parte, pentru că privesc doar ipotezele de încălcare a drepturilor nepatrimoniale, lăsând fără soluție celelalte ipoteze prin care sunt lezate și alte valori morale, sau simplele interese morale.

5. Observații privind soluțiile actualului Cod civil

5.1. Noile reglementări au în vedere distincția pe care doctrina o face prejudiciilor morale, în prejudicii rezultând din atingerile aduse drepturilor personalității, numite daune morale propriu-zise, și prejudiciile extrapatrimoniale,

rezultate din atingerile aduse integrității fizice, numite daune corporale²⁴, care se pot concretiza în prejudicii patrimoniale și prejudicii morale.

O primă categorie de norme privitoare la repararea prejudiciilor morale sunt cele de la art. 253 C. civ., în cadrul mijloacelor de apărare a drepturilor nepatrimoniale. Printre ele, două vizează repararea prejudiciilor nepatrimoniale, cum le numește actualul Cod civil: „obligarea autorului, pe cheltuiala sa, la publicarea hotărârii de condamnare” [art. 253 alin. 3 lit. a)] și „orice alte măsuri necesare pentru încetarea faptei ilicite sau pentru repararea prejudiciului cauzat” (art. 253 alin. 4).

Din punctul nostru de vedere această reglementare este susceptibilă de următoarele observații:

a) în primul rând, plasarea prejudiciilor morale în cadrul Persoanelor, este, indiscutabil, un semn de progres, diferențiindu-se astfel protecția persoanei de cea a patrimoniului, idee susținută de marii noștri dascăli, potrivit cărora, în problema daunelor morale „nu e vorba atât de responsabilitatea civilă, ci de ocrotirea personalității omenești”²⁵;

b) Codul civil circumscrie repararea prejudiciilor morale protecției juridice a drepturilor nepatrimoniale, confirmând astfel teoria potrivit căreia „valorile nepatrimoniale ale omului interesează dreptul doar în măsura în care ele sunt reglementate sub forma, a ceea ce îndeobște numim drepturile subiective”²⁶, teză susținută și de alți autori²⁷.

În opinia noastră, protecția persoanei împotriva daunelor morale excede apărării drepturilor nepatrimoniale. Legiuitorul poate recunoaște mai multe sau mai puține din aceste drepturi personale, ceea ce nu poate însemna că personalitatea omului ar putea fi redusă după imaginația acestuia. Bunăoară, împrejurarea că dreptul la viață n-a fost prevăzut în mod expres de Decretul nr. 31/1954 privitor la persoana fizică și juridică, n-a putut lipsi acest drept fundamental de protecția juridică instituită de actul normativ respectiv, el fiind un drept fundamental și natural al omului.

Pe de altă parte, restabilirea dreptului încălcat nu rezolvă problema prejudiciilor morale. Încălcarea încetează, dreptul este restabilit, dar victima rămâne marcată, chiar dacă se vor dispune măsurile pe care judecătorul le socotește

²⁴ Dată fiind multiplicarea fără precedent a prejudiciilor corporale care pot fi atât patrimoniale cât și morale, prin Rezoluția 75-7 din 14 martie 1975 a Consiliului Europei relativă la reparația daunelor în cazul leziunilor corporale și de deces s-au emis câteva principii menite să asigure o protecție cât mai deplină victimelor unor astfel de vătămări. Plecând de la particularitățile acestor prejudicii se propune ca diviziunea clasică bipartită a prejudiciilor patrimoniale și extrapatrimoniale (morale) să fie înlocuită cu una tripartită: prejudiciu patrimonial, prejudiciu moral și prejudiciu corporal. În acest sens, a se vedea X. Pradel, *op. cit.*, pp. 304-314.

²⁵ Tr. Ionașcu, *Curs de drept civil. Teoria generală a contractelor și obligațiilor*, Facultatea de Drept din București, 1942, pp. 429-430.

²⁶ I. Albu, V. Ursa, *op. cit.*, p. 71.

²⁷ Gh. Vintilă, C. Furtună, *op. cit.*, pp. 24-25.

necesare. Răspunsul în presă sau mass-media, publicarea unei hotărâri de condamnare, retractarea publică etc., menajează onoarea rănită, demnitatea umilită, reputația alterată etc., dar asemenea valori morale nu se pot regenera. Ele dau adesea expresie instinctului vindicativ, care caută să fie satisfăcut, nu prin justiția proprie, ci prin justiția statală, adică tot o vindicațiune privată, dar înfăptuită, nu direct și personal, ci de către societate, prin stat. Este aceasta o realitate care nu poate fi ignorată²⁸.

Limitând dreptul victimei de a pretinde despăgubiri doar la ipoteza încălcării drepturilor nepatrimoniale, vor rămâne fără sancțiune prejudiciile cauzate prin lezarea intereselor morale legitime. Or, dacă, potrivit Codului nostru civil, prejudiciile patrimoniale pot fi cauzate, atât prin încălcarea drepturilor subiective, cât și a altor interese legitime ale persoanei²⁹, ne-am putea întreba de ce în materia prejudiciilor morale vătămarea altor valori sau a simplelor interese morale legitime n-ar trebui sancționate juridic?

Chiar dacă definiția avansată de Ihering dreptului subiectiv, ca fiind un interes juridicește protejat, face dificilă distincția dintre cele două noțiuni, ele nu se suprapun decât parțial. Așa cum reține autorul unei monografii dedicate prejudiciului, deosebit de drepturile subiective supuse protecției juridice, există și o serie de situații juridice denumite „infrajuridice”, sau „subjuridice”, care nu sunt mai puțin demne de protecție³⁰. Exemplul la care se apelează este prejudiciul afectiv (*pretium affectionis*), greu de calificat ca expresie a unui „drept la afecțiune” propriu-zis. Sunt și alte prejudicii morale care, în practică, reclamă repararea, cum este cazul prejudiciului de decepție, suferit de victima loteriei publicitare care este informată, în mod greșit, că este câștigătoarea unui premiu³¹, prejudiciul suferit ca urmare a morții unui animal de companie, a unui bun care reprezintă amintire de familie etc.

Asemenea cazuri de indemnizare a unor prejudicii morale, despre care nu se poate spune că sunt urmări ale încălcării unor drepturi nepatrimoniale propriu-zise, sunt tot mai diverse, fiind acceptate în practică. Astfel, dacă jurisprudența franceză anterioară nu indemniza prejudiciul prin ricoșeu pretins de unul dintre concubine, ca urmare a decesului partenerului, cu motivarea că nu este cauzat de încălcarea unui drept subiectiv, astăzi, această condiție nu mai este cerută, practica indemnizării unor asemenea prejudicii fiind general admisă, făcându-se apel la interesul legitim, și nu la un drept personal nepatrimonial propriu-zis. „Imperativul reparației este dedus din daună, ca fapt juridic, și nu dintr-un drept prealabil”³². Se consideră că relația de concubinaj, care este stabilă și

²⁸ A se vedea, în acest sens, S. Carval, *La responsabilité civile dans sa fonction de la peine privée*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence 1995.

²⁹ X. Pradel, *op. cit.*, p. 124.

³⁰ *Idem*, p. 37.

³¹ Ph. Tourneau, L. Cadiet, *op. cit.*, nr. 1554.

³² *Idem*, nr. 1392.

continuă și care are aparența unei căsătorii, este legitimă și deci demnă de protecție juridică, motivare care este tot mai extinsă și în cazul concubinajului homosexual.

Pentru evitarea unor asemenea dificultăți de calificare, autorii Codului nostru civil ar fi putut avea în vedere orientarea Anteproiectului francez de reformă a dreptului obligațiilor și a prescripției, cel care își propune actualizarea Codului civil francez. Potrivit art. 1343 al acestui important reper european, „este reparabil orice prejudiciu cert constând în lezarea unui interes legitim, patrimonial ori nepatrimonial, individual sau colectiv”. Această formulă ar fi fost de natură să evite discuțiile privind distincția dintre drepturile subiective și interesele legitime.

Soluția Anteproiectului Catala³³ este urmarea unei dezbateri din doctrina franceză de drept civil privitoare la raportul dintre protecția juridică a drepturilor nepatrimoniale și răspunderea delictuală. Voci autorizate susțin ideea că „istoria prejudiciului după anul 1804, mai ales în ultimul secol, poate fi prezentată ca cea a dezintegrării sale progresive”³⁴. Se are în vedere tendința jurisprudenței franceze de a considera că simpla încălcare a dreptului la viață privată deschide dreptul la reparație, prejudiciul și culpa fiind prezumate³⁵. Or, această concepție a Codului nostru civil de a condiționa indemnizarea prejudiciilor morale de încălcarea unui drept nepatrimonial, nu face decât să contribuie la, ceea ce doctrina franceză numește „inflația de drepturi subiective”³⁶, proces despre care nu se poate spune că reprezintă un factor de progres, ci dimpotrivă, este unul de destabilizare a dreptului răspunderii civile³⁷;

b) ceea ce surprinde încă de la prima lectură a textelor, este lipsa de acuratețe a terminologiei folosite de noua reglementare, în cadrul căreia sunt evocate laolaltă, fără rigoare, câteva concepte cu înțeles diferit, inducând confuzii între ceea ce actualul Cod civil numește: „drepturi ale personalității” (art. 58), „drepturi inerente ființei umane” (art. 61), „drepturi inerente personalității” (art. 1391 alin. 3).

Sub un prim aspect, ideea în sine de a dresa un inventar la art. 58 C. civ. al drepturilor personalității, materie atât de delicată în substanța ei, este cel puțin riscantă, știut fiind că personalitatea omului nu poate fi redusă la drepturile

³³ Avant-projet de réforme du droit des obligations et du droit de la prescription.

³⁴ *Idem*, nr. 1306.

³⁵ Autorii precitați constată că aplicarea art. 9 din Codul civil francez privitor la protecția dreptului la viață privată, independent de art. 1382, face ca răspunderea delictuală să fie absorbită de drepturile personalității.

³⁶ J. Hauser, *Revue trimestrielle de droit civil*, 1996, p. 871, *apud* Ph. Tourneau, L. Cadet, *loc. cit.*, p. 298. Autorul vorbește chiar de „l'autodestruction de l'homme par l'inflation des droits subjectifs” Aceeași observație o fac și alți autori (a se vedea X. Pradel, *op. cit.*, p. 123; Y. Lambert-Faivre, *op. cit.*, nr. 2-12). Exacerbarea drepturilor subiective a făcut să fie adus în discuție dreptul de nu se naște, în cazul celor născuți cu handicap, ca urmare a culpei medicului de a nu fi evidențiat un posibil handicap la naștere cauzat de o afecțiune a unuia dintre cei doi soți. În cauza Perruche, Curtea de casație franceză a recunoscut dreptul copilului de a fi pierdut „șansa de a nu se naște” (wrongfull life) sau șansa de a avea o viață normală și dreptul de a obține daune-interese.

³⁷ Ph. Tourneau, L. Cadet, *op. cit.*, p. 299.

limitativ prevăzute de text: dreptul la viață, la sănătate, la integritate fizică și psihică, la onoare și reputație, dreptul la respectarea vieții private și dreptul la propria imagine³⁸.

Apoi, dacă s-a simțit nevoia de a distinge între „drepturile inerente ființei umane” (art. 61), „drepturile strâns legate de ființa umană” (art. 252), „drepturile inerente personalității oricărui subiect de drept” (art. 1391 alin. 3), ar fi trebuit ca aceste distincții terminologică să aibă acoperire în drepturile concret plasate în cadrul fiecărei categorii. Or, în ce ne privește, avem rezerve în a considera că drepturile privind creația științifică, artistică, literară sau tehnică sunt strâns legate de ființa umană, fie și doar pentru motivul că nu orice ființă umană este creatoare de asemenea opere. Cu atât mai puțin, includerea în cadrul acestei categorii a „oricărui alte drepturi nepatrimoniale”.

Când ne referim la protecția personalității omului, nu avem în vedere aptitudinea invariabilă a persoanei de a dobândi drepturi și asuma obligații, ci la valorile morale care alcătuiesc individualitatea inconfundabilă și incomparabilă a omului. În același sens se pronunță un distins autor de drept civil potrivit căruia „personalitatea la care fac referire aceste drepturi nu se reduce la noțiunea tehnică de personalitate juridică, în sensul de a fi subiect de drept. Ea vrea să spună mai mult și anume: persoana umană în totalitatea sa, în realitatea sa biologică, psihologică și socială³⁹. Este vorba de acele „prerogative extrapatrimoniale intim atașate persoanei, care exprimă chintesența ființei umane, fiind intrinseci acesteia”⁴⁰, altfel spus, „tot ce caracterizează în particular un individ”⁴¹. Același înțeles al personalității îl regăsim în definiția dată de psihologie, potrivit căreia personalitatea este „element stabil al conduitei unei persoane, ceea ce o caracterizează și o diferențiază de o altă persoană”⁴², precum și de sociologie, care o vede ca „expresie socioculturală a individualității umane”⁴³.

Dacă o pagubă patrimonială este mereu aceeași, indiferent de victima care o suportă, o leziune morală este întotdeauna diferită, de la caz la caz, în raport de personalitatea afectată a victimei. Ceea ce, pentru anumite persoane, distrugerea unei amintiri de familie se poate constitui într-o traumă sufletească, pentru altele, incidentul poate trece neobservat. La fel, în timp ce o cicatrice produsă ca urmare a unui accident, poate constitui o tragedie pentru o actriță celebră, a cărei înfățișare fizică este esențială, aceeași urmare poate fi ignorată de o altă persoană obișnuită,

³⁸ Aceeași opinie este împărtășită și de C. Juguștru, *Reflecții asupra noțiunii și evoluției drepturilor personalității*, Analele Institutului de Istorie „G. Bariț” din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom V, 2007, p. 326.

³⁹ O. Ungureanu, *Dreptul la onoare și dreptul la demnitate*, „Acta Universitatis Lucian Blaga”, seria Iurisprudentia, Supliment 2005, p. 19.

⁴⁰ C. Juguștru, *op. cit.*, p. 326.

⁴¹ G. Cornu, *Vocabulaire juridique*, Presses Universitaires de France, 1987, p. 679.

⁴² N. Sillamy, *Larousse. Dicționar de psihologie*, Ed. Univers Enciclopedic, 1998.

⁴³ *Dicționar de sociologie*, coordonatori C. Zamfir, L. Vlăsceanu, Ed. Babel, 1993.

mai puțin interesată de aspectul său fizic⁴⁴. Tocmai în aceasta constă de fapt întreaga problematică a prejudiciilor morale, ele însele având o configurație mereu alta, nefiind susceptibile de comparare sau de estimare pecuniară în aceeași manieră ca prejudiciile patrimoniale.

Pe de altă parte, nu există un consens doctrinar și jurisprudențial cu privire la noțiunea de „drepturi ale personalității”, unii autori tratându-le alături de libertăți, precum libertatea de exprimare, libertatea conștiinței etc.⁴⁵ În acest context, folosirea cu lejeritate a acestor sitagme nu profită eforturilor de clarificare terminologică, așa cum ar impune o bună tehnică legislativă, într-o materie atât de importantă. În locul unor liste discutabile de drepturi care ar face parte din asemenea categorii, preferabilă ar fi fost formula de a le sugera doar, printr-o trimitere *exempli gratia*, și nu inventariindu-le;

c) printre măsurile de restabilire a dreptului prevăzute de art. 253 alin. 3 C. civ. figurează la lit. b) „orice alte măsuri necesare pentru încetarea faptei ilicite sau pentru repararea prejudiciului cauzat (s.n.), în condițiile în care la alin. 4 al aceluiași text se dispune că „persoana prejudiciată poate cere despăgubiri sau, după caz, o reparație patrimonială pentru prejudiciul, chiar nepatrimonial, ce i-a fost cauzat ...”.

Două comentarii sunt inevitabile:

– ambele prevederi mai sus evocate, au în vedere repararea prejudiciului suferit prin încălcarea dreptului nepatrimonial, ceea ce naște întrebarea de ce s-a simțit nevoia ca prin alin. 4 să se reia prevederea de la lit b a alin. 3 din textul pe care îl analizăm?

Textele ar avea sens doar dacă prevederea de la art. 253 alin. 3 lit. b) C. civ. ar viza doar prejudiciul patrimonial, în timp ce dispoziția de la alin. 4 ar avea în vedere prejudiciul moral. Numai că formula „prejudiciul, chiar nepatrimonial”, din primul text, vine să întărească înțelesul că alin. 4 de la art. 253 vizează ambele prejudicii. Este logic să se considere că dacă reparația este datorată până și pentru prejudiciul moral, cu atât mai mult, ea este impusă de prejudiciul patrimonial (*qui potest maius, potest et minus*);

– al doilea comentariu privește concepția greșită că repararea prejudiciului cauzat ar avea ca efect restabilirea dreptului nepatrimonial atins.

Dacă în privința drepturilor patrimoniale, se poate spune că repararea prejudiciului suferit poate conduce la restabilirea lor, în materia drepturilor nepatrimoniale, o astfel de restabilire nu se realizează printr-o „reparație”, imposibilă *eo ipso*. Demnitatea rănită, durerea provocată, nu pot fi regenerate prin indemnizare,

⁴⁴ O instanță franceză a acordat, în anul 1937, despăgubiri unei doamne din societatea pariziană pentru că cicatricea care i-a fost produsă a obligat-o, timp de 2 ani, să nu poarte rochii decoltate, considerându-se că o astfel de afectare reprezintă un prejudiciu „monden” (Ph. Tourneau, L. Cadiet, *op. cit.*, p. 357).

⁴⁵ E. Chelaru, *Drept civil. Persoanele*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2008, pp. 15-16.

ea având cu totul alt efect, acela de consolare, satisfacție etc. Tocmai în aceasta constă dificultatea prejudiciilor morale care nu suportă același tratament juridic aplicat prejudiciilor patrimoniale. Restabilirea dreptului nepatrimonial este o problemă, iar repararea prejudiciului moral suferit de titular este o altă problemă;

d) o repetare la fel de supărătoare o întâlnim în același text al art. 253 alin. 3 lit. b) C. civ., vizând „orice măsuri necesare pentru încetarea faptei ilicite”, deși dreptul victimei de a cere încetarea încălcării este prevăzut la lit. b) alin. 1 al aceluiași text;

e) distincția dintre „despăgubiri sau, după caz, o reparație patrimonială”, operată de textul de la art. 253 alin. 4 C. civ., este și ea, inacceptabilă, pentru că despăgubirea victimei nu poate avea un alt înțeles decât repararea prejudiciului suferit. Că este așa, ne-o spune, *in terminis*, prevederea de la art. 1386 alin. 1 C. civ., potrivit căreia „repararea prejudiciului” se face, printre altele, „prin plata unei despăgubiri, stabilite prin acordul părților sau, în lipsă, prin hotărâre judecătorească”⁴⁶. Exprimarea ar fi fost corectă doar dacă legiuitorul ar fi distins între despăgubiri, în sensul de indemnizare a victimei, și repararea prejudiciului prin alte măsuri socotite necesare. Cum însă asemenea „alte măsuri” fac obiectul alin. 3 al art. 253 C. civ., iar reparația vizată este exclusiv patrimonială, enunțul normei este eronat.

5.2. Al doilea text privitor la repararea prejudiciile morale este art. 1391 C. civ. care, potrivit unei tendințe general europene, acordă protecție specială prejudiciilor corporale precum și celor „prin ricoșeu” (*pretium affectionis*).

Nici acest text nu se află în afara oricărei critici:

formula marginală privind „repararea prejudiciului nepatrimonial” ar putea crea iluzia că normele celor cinci alineate reprezintă dreptul comun aplicabil prejudiciilor nepatrimoniale, și că ele vin să dea răspuns unei îndelungate dezbateri doctrinare și jurisprudențiale pe o temă fundamentală a dreptului civil.

În realitate, reglementarea privește doar două dintre prejudiciile nepatrimoniale circumscrise vătămării integrității corporale sau a sănătății. Prin urmare, nu poate fi vorba decât de repararea unor *prejudicii nepatrimoniale* și nu a prejudiciului nepatrimonial în general. Și mai corect ar trebui ca norma să fie denumită *reguli speciale privind anumite categorii de prejudicii*⁴⁷;

b) pentru că aceste două alineate ale art. 1391 C. civ. instituie două ipoteze noi de răspundere, locul lor firesc nu poate fi decât în cadrul dispozițiilor-cadru, și nu la efectele răspunderii delictuale, cele care privesc aspecte care țin de acțiunea în justiție întemeiată pe răspunderea delictuală.

⁴⁶ Din punct de vedere gramatical, textul este greșit, corect fiind „în lipsa acestuia” pentru a se înțelege mai bine că este vorba de lipsa acordului și nu de orice lipsă.

⁴⁷ Este formula la care s-a oprit Anteproiectul francez de reformă a dreptului obligațiilor și prescripției în denumirea Secțiunii 2 din cadrul efectelor responsabilității.

Orice materie de drept civil trebuie unitar reglementată și nu supusă unor reglementări paralele⁴⁸: unele amenajate de art. 253 C. civ., referitoare la prejudiciile cauzate prin încălcarea drepturilor nepatrimoniale, și altele prevăzute de art. 1391 C. civ., care vizează doar prejudiciile cauzate prin vătămarea integrității corporale sau a sănătății și pe cele privind durerea cauzată de moarte victimei. Însăși dispoziția art. 1391 C. civ. distinge între „dreptul la despăgubire pentru atingerile aduse drepturilor interente personalității oricărui subiect de drept”⁴⁹ (alin. 3), drept care „va putea fi cedat ...” și „dreptul de despăgubire, recunoscut potrivit dispozițiilor prezentului articol” (alin. 4), drept despre care ni se spune că „nu trece la moștenitori”⁵⁰. Ba mai mult, alin. 5 al art. 1391 C. civ. ne avertizează, dacă mai era nevoie, că „dispozițiile de la art. 253-256 rămân valabile”. Chiar dacă prejudiciile corporale aspiră la o reglementare mai atentă, fiind vorba de afectarea persoanei umane în valorile care țin de ființarea ei, prevederile acesteia trebuie integrate într-un cadru normativ unitar;

c) „restrângerea posibilităților de viață familială și socială” este o exprimare mult prea generală și nu poate fi o formulă magică pentru a cuprinde toate situațiile injuste în care este adusă victima unei vătămări a integrității corporale sau a sănătății, chiar dacă o asemenea formulă a fost folosită de jurisprudență. Eforturile de determinare pe care le reclamă lămurirea în concret a sensului acestei sintagme, menite să interpreteze textul prin extensie, ar putea adăuga la lege, fiind de așteptat o practică neunitară.

În această materie există consens european, Comitetul European de Asigurări întocmind un nomenclator⁵¹, care, în materia prejudiciilor corporale distinge între următoarele categorii de leziuni morale: atingerile aduse integrității corporale, dureri psihice, fizice sau morale (*pretium doloris*), atingeri vizând calitatea vieții și plăcerilor acesteia, reprezentat de prejudiciul de agrement în sens larg (prejudiciul hedonist), atingeri aduse activităților specifice timpulul liber, în special sportul, prejudiciul estetic (*pretium pulchritudinis*), prejudiciul sexual;

⁴⁸ Potrivit art. 15 alin. 1 din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative „în procesul de legiferare este interzisă instituirea aceluiași reglementări în mai multe articole sau alineate din același act normativ ori în două sau mai multe acte normative.

⁴⁹ Acest text introduce noțiunea de „drepturi inerente personalității” pe care n-o întâlnim în Titlul V special rezervat apărării drepturilor nepatrimoniale iar art. 252 C.civ., referindu-se la „ocrotirea personalității umane” se referă, nu la „drepturi”, cum era de așteptat, ci la „valori strâns legate de ființa umană, cum sunt viața, sănătatea, integritatea fizică, demnitatea, intimitatea vieții private, creația științifică, artistică, literară, sau tehnică...” De altfel, ideea unui inventar al drepturilor personalității nici nu are a fi făcut, domeniul dovedindu-se impropriu pentru o atare operație de disecare a intimității individuale, atât de diferite de la un ins la altul.

⁵⁰ Într-o exprimare juridică, se spune că dreptul „se transmite la moștenitori” și nu „trece la moștenitori ...”.

⁵¹ Classification européenne des préjudices non économiques: C.E.A.-A.R.E.D.O.: „Les grands principes de l’indemnisation du dommage corporel en Europe”, p. 13-14, *apud* Y. Lamnbert-Faivre, *op. cit.*, p. 200.

d) dintr-o altă perspectivă, o asemenea sintagmă, deși folosită și de alte legislații europene⁵², este și echivocă pentru că de cele mai multe ori starea în care este adusă victima presupune, nu doar consecințe pe plan moral, dar și în plan patrimonial. Compensarea efortului fizic se face, cel mai frecvent, prin cheltuieli, care înseamnă, în primul rând pierderi patrimoniale. Bunăoară, faptul că, urmare a unui accident, victima este pusă în situația de a-și procura un cărucior pentru a se deplasa, este o pierdere patrimonială.

În practică, jurisprudența s-a pronunțat că „întrucât repararea prejudiciului trebuie să-i asigure celui vătămat acoperirea integrală a daunelor suferite, restabilindu-se astfel situația anterioară faptei prejudiciabile, urmează ca, în cazul în care trebuie să depună un efort suplimentar de muncă, este necesar să primească un echivalent al acestui efort”⁵³.

Într-o altă speță s-a decis că “în cazul în care, ca urmare a unui fapt ilicit, un copil a rămas cu infirmități care se răsfrâng direct asupra rezultatelor la învățătură, ceea ce atrage nevoia de a fi sprijinit de o persoană calificată, de a i se da o îngrijire medicală specială și de a fi alimentat în mod deosebit față de alți copii, toate aceste consecințe, având un echivalent patrimonial, trebuie considerate că dau loc unei situații prejudiciabile, care justifică acordarea de despăgubiri materiale”⁵⁴.

Prin urmare, dacă efortul suplimentar pe care îl depune cel vătămat n-ar fi plătit, victima ar suferi, în primul rând, un prejudiciu patrimonial, astfel că expresia pe care o analizăm poate include ambele categorii de prejudicii;

e) afirmându-se că „poate fi acordată „și o despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială”, se sugerează ideea că o astfel de despăgubire este suplimentară și că deci, alături de ea, victima mai poate primi ceva despre care textul nu ne spune nimic. Fiind vorba doar de prejudiciul nepatrimonial, conjuncția „și” nu-și găsește utilitatea. Să fie vorba de reparația patrimonială, sau de alte reparații pentru posibile prejudicii morale, diferite de cele vizând restrângerea posibilităților de viață familială și socială?

f) concepția Codului civil, potrivit căreia doar prejudiciile morale cauzate de încălcarea drepturilor nepatrimoniale sunt supuse reparației, este contrazisă de o dispoziție nouă, surprinzătoare, ce ar putea fi emblematică pentru repararea prejudiciului în cadrul răspunderii delictuale, cea de la art. 1381 alin. 1 care dispune că „orice prejudiciu dă dreptul la reparație”.

Acest enunț, laconic și temerar, pune cel puțin următoarele întrebări:

– să fie vorba de o replică modernă la viziunea clasică despre răspunderea delictuală potrivit căreia „orice faptă a omului cauzatoare de prejudicii trebuie sancționată”, o răspundere orientată spre interesele victimei care aspiră la repararea prejudiciului și nu la sancționarea făptuitorului vinovat sau prezumat a fi vinovat?

⁵² Pentru detalii, a se vedea I Albu, *op. cit.*, pp. 230-232.

⁵³ TS, s. civ., dec. nr. 1575/1984, I. Mihuță, *Repertoriul de practică judiciară pe anii 1980-1981*, p. 141.

⁵⁴ C. Turianu, *Răspunderea civilă delictuală. Practică judiciară comentată și adnotată*, Ed. Pinguin Book, 2004, p. 109.

Ar fi prea frumos să fie așa. Chiar dacă acesta ar fi sensul dorit de autori, textul este oricum greșit, pentru că nu orice prejudiciu trebuie reparat, ci doar cel *injust* poate aspira la reparare. Prejudiciile suferite prin exercitarea dreptului de petiționare, cele cauzate în cadrul competițiilor sportive, sau, și mai general, cele cauzate printr-o exercitare normală și nu abuzivă a drepturilor subiective (*alterum non laedere qui suo iure utitur*), nu au vocația reparațiunii, văzută ca finalitate a răspunderii delictuale. Doar în cadrul unei concepții avansate despre repararea prejudiciilor, văzută ca un concept supraordonat răspunderii, ca un imperativ social slujit doar printre altele, de răspundere, dar și de mecanisme moderne special amenajate, precum asigurările sau fondurile cu asemenea destinații, un astfel de enunț ar putea fi exact. În starea actuală a dreptului o astfel de perspectivă ține de un oarecare romantism juridic.

Dar dovada palpabilă că redactorii textului n-au avut în vedere o asemenea viziune, este că actualul Cod civil se referă la răspunderea „pentru fapta proprie” și „pentru fapta altuia”, raportându-se la fapta ilicită ca izvor de obligații civile, și nu la răspunderea „pentru prejudiciile” cauzate de fapta proprie sau de fapta altora, formulă tot mai des utilizată de doctrină⁵⁵;

– să însemne că, referindu-se la „orice prejudiciu”, autorii au vrut să desemneze ambele categorii de prejudicii, patrimoniale și morale, drept prejudicii reparabile? Nici acest răspuns nu poate fi exact, de vreme ce actualul Cod civil are în vedere doar anumite prejudicii morale supuse reparațiunii, anume cele cauzate prin încălcarea drepturilor nepatrimoniale.

Nu ne rămâne decât să apreciem că acest enunț, deși sună încurajator pentru evoluția răspunderii civile delictuale, privit în economia generală a noilor texte, apare rupt de orice realitate normativă actuală, având mai mult aspectul unui mesaj pentru ceea ce va trebui să fie repararea prejudiciilor injuste – un imperativ social situat mai presus de regulile răspunderii delictuale, care se dovedește a fi încă obsedată de identificarea faptei ilicite și, mai nou, „vinovate”, spre a fi sancționată;

g) dispoziția de la art. 1391 alin. 2 C. civ. pentru prejudiciul reprezentând *pretium affectionis*, privind „despăgubirea ascendenților, descendenților, fraților, surorilor și soțului pentru durerea încercată prin moartea victimei, precum și oricărei alte persoane care, la rândul ei, ar putea dovedi existența unui asemenea prejudiciu”, este criticabilă:

– dacă enumerarea pe care o face prima parte a textului este necesară pentru determinarea rudelor cu vocație la despăgubiri, în privința celorlalte persoane, care ar putea pretinde asemenea indemnizare, unde nevoia de circumstanțiere este mai

⁵⁵ Doctrina franceză vorbește tot mai frecvent de „obligația de reparare a prejudiciului injust cauzat altuia”, Ph. Malinvaud, *Droit des obligations*, 10-e édition, Litec, 2007, p. 369. Aceeași nuanță o întâlnim uneori și în doctrina noastră de drept civil, care, referindu-se la răspunderea așa-zisă indirectă, o numește „răspunderea pentru prejudiciile cauzate de,” și nu la „răspunderea pentru fapta altuia” (L. Pop, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 262).

mare, nu ne este oferit niciun criteriu obiectiv de determinare a lor, singura condiție care se cere fiind aceea de a putea dovedi prejudiciul⁵⁶. Generalitatea prevederii vizând „orice persoană, care la rândul ei ar putea dovedi existența unui asemenea prejudiciu”, poate determina o aplicare excesivă a prevederii legale. Doctrina franceză critică excesele jurisprudenței prin care, având în vedere generalitatea enunțului de la art. 1382 C. civ. fr., a ajuns să indemnizeze suferința cauzată de anunțul eronat privind moartea unei ființe dragi⁵⁷;

– așa cum este redactată, norma are aspectul unui îndemn de a strânge probe, adresat „oricărei alte persoane, care, la rândul ei, ar putea dovedi existența unui asemenea prejudiciu”. Cum altfel decât prin exhibarea durerii în public, oferind argumente celor care dintotdeauna au deplâns asemenea spectacole dezagreabile, opunându-se comercializării durerii și afecțiunii⁵⁸? Acordând despăgubiri doar celor care „ar putea dovedi existența unui asemenea prejudiciu”, textul pare a fi mai interesat de proba durerii și mai puțin de existența ei reală.

Deosebiri esențiale între prejudiciile morale și cele patrimoniale există și în planul probațiunii. Spre deosebire de prejudiciul economic, element al patrimoniului, supus probațiunii, atât în ce privește existența, cât și întinderea lui, prejudiciul moral nu poate fi supus aceleiași regim probator, pentru că, așa cum spunea Gaius, referindu-se la leziunile fizice, „corpus omului liber nu are preț”⁵⁹.

Prejudiciul moral nu se probează, ci *se constată*, fiind supus prezumției simple a judecătorului, dedusă din cauzalitate, acesta fiind chemat să evalueze datele personale ale celui care aspiră la remedierea situației sale injuste, componentele personalității sale, legătura de rudenie sau orice altă relație privilegiată a acestuia cu victima al cărui deces reprezintă cauza traumei morale suferite. Dimensiunea durerii resimțite de persoanele apropiate victimei este diferită de la caz la caz, criteriile exterioare fiind mereu altele și doar orientative. Bunăoară, într-un caz dat, decesul unicului fiu poate fi cu mult mai devastator pentru părinți decât pentru copiii victimei, la fel cum se poate întâmpla și invers. În această materie, jurisprudența s-a pronunțat, aproape constant, în sensul *constatării* prejudiciilor morale și nu al *probării* lor. Având a se pronunța într-o cauză de acest gen, Curtea Supremă de Justiție a decis că „întiderea daunelor morale se stabilește prin apreciere, urmare a aplicării de către instanță a criteriilor referitoare la consecințele negative suferite de cel în cauză, în plan fizic și psihic, importanța valorilor lezate, intensitatea cu care au fost percepute consecințele vătămării...”⁶⁰.

⁵⁶ Anteproiectul francez Catala este ceva mai precis. Potrivit art. 1379 alin. 2 „Les victimes par ricochet ont droit à la réparation de leurs préjudices économiques constant en de frais divers et pertes de revenus ainsi que leurs préjudices personnels d'affection et d'accompagnement”.

⁵⁷ X. Pradel, *op. cit.*, p. 125.

⁵⁸ P. Esmein, *La commercialisation de la douleur morale*, L. Josserand, *La personne humaine dans le commerce juridique*, apud Ph. Tourneau, L. Cadiet, *op. cit.* p. 349.

⁵⁹ *Cicatricium aut deformitas nulla fit estimatio: quia liberum corpus nulla recipit aestimationem* (Digeste, IX, III,7).

⁶⁰ CSJ, completul de 9 judecători, dec. nr. 5437/2003, în Dreptul nr. 2/2005, p. 224.

Pe de altă parte, sunt și situații în care prejudiciul pare să nu constituie o condiție a reparației. Astfel, atingerile aduse vieții private, așa cum sunt prevăzute în art. 74 lit. a)-i) C. civ., pot atrage, prin ele însele indemnizarea. Bunăoară, simpla faptă de a intra sau de a rămâne, fără drept, în locuința altuia, sau simpla interceptare fără drept a unei convorbiri private, săvârșite prin mijloace tehnice, pentru a ne referi doar la două dintre cele nouă situații prevăzute de textele amintite, sunt suficiente pentru a obține măsurile prevăzute de actualele reglementări, fără a se cere existența unui prejudiciu. Să fie absorbită răspunderea civilă de protecția personalității? Este o întrebare la care am prefera un răspuns afirmativ, în considerarea celor anterior spuse. Discuția necesită însă, o serie de nunțări pe care ni le propunem într-un studiu ulterior.